

UDK 27-43-46:314/316
Primljeno: 22. 3. 2019.
Prihvaćeno: 17. 10. 2019.
Izvorni znanstveni rad

PROROČKA DIMENZIJA PONTIFIKATA PAPE FRANJE – AD EXTRA

Stjepan BREBRIĆ

Kršćanska sadašnjost d. o. o.
Marulićev Trg 14, p.p. 434, 10 001 Zagreb
ks@zg.t-com.hr

Sažetak

Rad je podijeljen u dva dijela. U prvom dijelu proročka dimenzija pontifikata pape Franje *ad extra* razmatra se u univerzalnoj profetičkoj perspektivi – kršćanskoj *revoluciji revolucije* – kao nadi za svijet. U kontekstu te općenitije tematike istražuje se Papino shvaćanje čovječanstva na povijesnoj prekretnici i promjene povijesne epohe, mnogovrsnih kriznih obilježja današnjega svijeta, društva i kulture, posebice kulturalne, društvene i antropološke krize. Među pojedinačnim temama veća pozornost posvećena je ekonomiji isključivanja i nejednakosti, tj. socioekonomskim nejednakostima kojima je obilježeno današnje društvo. Usputno se dotiču glavne programatske perspektive pontifikata pape Franje općenito, s naglaskom na profetičkoj značajci, poput preferencijalne opcije Crkve za siromašne, kulture kršćanskog milosrđa i solidarnog humanizma. Ističe se globalizacija ravnodušnosti, koja pogađa ne samo one isključene iz društva, kulture i gospodarstva nego sve ljude lišene osjećaja empatije i sposobnosti za solidarnost s drugima. Posebna pažnja posvećuje se Papinu pozivu na kulturnu revoluciju, revoluciju milosrđa i globalizaciju nade, njegovu zalaganju za cjelovit i solidaran ljudski razvoj u kojemu prednjači ideja kršćanskog humanizma naspram danas prevladavajućega dekadentnog humanizma. U drugom dijelu, u teološko-pastoralnoj evaluaciji ističu se polazišta, perspektive i nadahnuća profetizma pape Franje: kontemplativno-praktična duhovnost razlučivanja, radikalno nasljedovanje Isusa Krista, kerigmatska kristologija i povijesna soteriologija, nauk i smjernice Drugoga vatikanskog koncila aktualizirani u radu latinoameričkih biskupskih konferencija poslijekoncilskoga razdoblja, teologija naroda i društveno-kulturna teologija te napose pragmatizam socijalnog nauka Crkve.

Ključne riječi: papa Franjo, profetizam, ekonomija isključivanja, globalizacija, kultura, društvo, revolucija, milosrđe, solidarnost, cjelovit ljudski razvoj, kršćanski humanizam, teologija naroda, duhovnost razlučivanja, socijalni nauk Crkve.

Uvod

Crkvene i svjetsko-društvene okolnosti u kojima započinje pontifikat pape Franje slobodnim odreknućem od papinske službe Benedikta XVI. osnažile su veliko zanimanje za novog papu kako u Crkvi tako i izvan nje. Već same te okolnosti pogodovale su određenoj zatečenosti, postavljanju mnogih pitanja, porastu očekivanja i iznad svega zainteresiranosti za promjenu koja se dogodila na vrhu Katoličke crkve. Riječi i geste pape Franje, osobito u prvim danima, tjednima i mjesecima njegova pontifikata, nerijetko su prihvaćane i tumačene u prilog proročke, kao sve izrazitije i, s odmakom vremena, kao sve opsežnije dimenzije novog pontifikata. U crkvenim i svjetskim sredinama i medijima toj je proročkoj dimenziji, sa sviješću o njezinu teološkom značenju ili bez nje, također svjesno ili ne, pridavana velika važnost i onda, kada je to značilo određene kritike upućene Papi. No, gotovo redovito, kada je riječ o proročkom govoru i djelovanju, kako proizlazi i iz povijesti i života Isusa Krista, određeno osporavanje može zapravo značiti sâmo ovjerovljenje proroštva.

U ovom radu riječ je o pokušaju sagledavanja proročke dimenzije pontifikata pape Franje *ad extra*, tj. u vezi s onim pitanjima, problemima, očekivanjima i nadama ljudi i svijeta današnjice koji se ne tiču ponajprije samo Katoličke crkve i njezinih vjernika. Iako je proroštvo, kao djelovanje Duha Svetog u pojedinim osobama i svemu narodu Božjem poseban Božji dar radi izgradnje zajednice, a u službi rimskog biskupa zajednice katoličkih vjernika, gotovo se nepreglednim, u pristupu temi, iskazuje kompleksno i široko područje očitovanja proročke dimenzije pontifikata pape Franje prema svekolikoj stvarnosti koja nadilazi granice Katoličke crkve i katoličkog kršćanstva.

Proročka dimenzija pontifikata pape Franje s obzirom na svijet, društvo, kulturu, gospodarstvo, politiku i općenito današnju situaciju čovječanstva toliko je opsežna da je nije moguće ni približno skicirati u njezinu totalitetu. Da bi se posvijestilo i koliko je moguće teološko-analitički protumačilo proročka obilježja pontifikata pape Franje *ad extra*, potrebno je izdvojiti one teme, područja i problematike kojima se ravnomjernom razvidnošću kroz važnije pojedinačne naglaske otkrivaju općenitije perspektive, a ujedno se u kontinuiranim i sustavnim razmatranjima značajnijih tematika u promišljanju i djelovanju pape Franje pružaju dostatne osnove za svojevrzne sintetičke razrade u metodički raznovrsnoj obradi proročke dimenzije njegova pontifikata pod naznačenim vidom.

Rad se sastoji od dvaju glavnih dijelova. U prvom se pod univerzalnom profetičkom vizijom pape Franje – kršćanskom *revolucijom revolucije* kao nadom

za svijet – analiziraju krizna obilježja današnjeg svijeta i problemi suvremenog čovječanstva s istodobno profetičkim pokazivanjem putova preobrazbe povijesti, među ostalim, u isticanju povijesnih mogućnosti i prilika za izgradnju pravednijih međuljudskih odnosa, u promicanju cjelovitoga, solidarnoga ljudskog razvoja i istinskog humanizma. U drugom dijelu prepoznaju se polazišta, perspektive i nadahnuća profetizma papa Franje. Obje razrade smjeraju otkrivanju po sebi evanđeoski, crkveno i teološki imanentnih, svojstvenih načina kršćanskog djelovanja u svijetu – u dijalogu, otvorenosti i neisključivosti – kao očitovanja proročke dimenzije pontifikata papa Franje *ad extra*, kao što to po naravi stvari vrijedi i *ad intra*.

1. Kršćanska *revolucija revolucije* – nada za svijet

Profetizam pape Franje *ad extra* podjednako se očituje njegovim otvorenim, smionim i glasnim prokazivanjem glavnih uzroka kriznih obilježja današnjeg svijeta te buđenjem nade za prevladavanje nepodnošljivih društveno-ekonomskih i kulturalnih stanja promjenom mentaliteta današnjeg čovjeka i otklanjanjem strukturalnih uzroka nejednakosti među ljudima. Dakako da se u cjelovitoj viziji proročke dimenzije njegova pontifikata mogu s pravom isticati mnoga područja i tematike koji također ukazuju na profetičko, kao naglašeno obilježje toga pontifikata, poput suvremenih migracija, socijalne i ambijentalne ekologije, ekumenizma, međureligijskog i međukulturalnog dijaloga. U radu smo se ograničili na jednu općenitiju i nekoliko pojedinačnih tema, s uvjerenjem da takav izbor omogućuje uočiti neka važna obilježja profetizma pape Franje, odnosno, također određene pojedinačne, ali i univerzalne preferencije s tim u vezi, kao i polazišta, perspektive i nadahnuća njegova proroštva. U kontekstu univerzalne profetičke teme – kršćanske revolucije milosrđa i solidarnosti kao nade za svijet – promišlja se Papino shvaćanje današnjih epohalnih promjena u vidu promjene epohe čovječanstva, čiji su pokazatelji mnogostruki problemi današnjeg svijeta, dekadencija i degradacija humanizma, prirodne katastrofe, društveno-kulturalna i gospodarsko-financijska kriza. Među važnijim strukturalnim uzrocima društvene nejednakosti naglasak je stavljen na analizu Papine kritike (neo)liberalne, kapitalističke tržišne ekonomije kao stvarne zapreke cjelovitome rješavanju problema na području socio-ekonomskih odnosa. S društveno-ekonomskim sustavom, koji je prema Papi u korijenu nepravedan, usko je povezana kultura isključivanja i odbacivanja, koja je poprimila razmjere globalizacije ravnodušnosti prema onima koji se nalaze pogođeni svim oblicima nepravde i nejednakosti u današnjemu svijetu,

a to je zapravo većina svjetskog pučanstva. Nasuprot toj kulturi isključivanja i odbacivanja, u skladu s preferencijalnom opcijom Crkve za siromašne, među kojima se nalaze i oni koji nesvjesno žive i promiču duh globalizacije ravnodušnosti, postajući tako i sami žrtve vlastitog odnosa prema sebi, drugima i svekolikoj stvorenoj stvarnosti, Papa budi nadu za svijet pozivom na kulturu dijaloga, susreta i integriranja, na globalizaciju nade koja je moguća povezivanjem evangelizatorskog i humanizatorskog djelovanja kršćana u suradnji sa svim ljudima promatranim u zajedništvu općega bratstva. No, prema riječima i djelovanju pape Franje, potrebne su radikalne i revolucionarne promjene, ali na način kako je povijest moguće preobražavati u svakom trenutku ponajprije nasljedujući Isusa Krista i njegov cjelovit, transcendentalan humanizam, koji pritom ne isključuje suradnju kršćana s drugima, s drugim konfesijama, religijama, kulturama, humanizmima po mjeri dostojanstva ljudske osobe i zajednice. Nova kultura i novi stil života, za koje se papa Franjo profetički zalaže, ostvarivi su u ovome povijesnom času makar i djelomičnim pokretanjem procesa u kojima je kršćanski realistično prihvatiti da je *vrijeme važnije od prostora*. Za pokretanje tih procesa, poglavito zbog dubine krize današnjeg svijeta i čovječanstva, potrebno je djelovanje revolucionarne snage i revolucionarnih razmjera. Papina vizija takve revolucije, dakako, nije poticanje sukoba na razini društveno-kulturalnih ili političko-ekonomskih odnosa, nego je riječ o revoluciji milosrđa, ljubavi i nježnosti, pri čemu, poglavito u pragmatizmu socijalnog nauka Crkve, takva revolucija ima svoje društveno, kulturalno, političko pa i ekonomsko značenje i potencijale konkretnih doprinosa u smislu istinske preobrazbe povijesti na principima evanđeoski nadahnutoga cjelovitog ljudskog razvoja i solidarnog humanizma današnjice.

1.1. *Promjena epohe – čovječanstvo na prekretnici*

Način na koji papa Franjo razmišlja o današnjem svijetu u mnogočemu podsjeća na odnos Crkve i svijeta koji svojedobno proročki zamišlja sveti papa Ivan XXIII., uvodeći u koncilski govor Isusovu sintagmu (usp. Mt 16,1-4) »znakova vremena«¹. U svojoj buli za sazivanje Koncila *Humanae salutis* od 25. prosinca 1961. godine Ivan XXIII. u svjetlu zahtjeva za tumačenjem »znakova vremena« promatra »čovječanstvo na prekretnici i na početku novoga doba«,

¹ Usp. DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Gaudium et spes – Radost i nada. Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu* (7. XII. 1965.), br. 4, u: *Dokumenti*, Zagreb, 2008. (dalje: GS); DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Presbyterorum ordinis. Dekret o službi i životu prezbitera* (7. XII. 1965.), br. 9, u: *Dokumenti* (dalje: PO).

što je u obostranosti odnosa Crkve i svijeta znak nade koji proizlazi iz povjerenja u Kristovu prisutnost.² Govoreći o izazovima današnjeg svijeta, papa Franjo također primjećuje: »Čovječanstvo u ovom trenutku doživljava povijesnu prekretnicu koju možemo vidjeti u napredcima koji se čine na raznim područjima.«³ Kršćani nisu »zloguki proroci«⁴ (usp. EG 84) i papa Franjo, govoreći o čovječanstvu na povijesnoj prekretnici, pobuđuje nadu za svijet i ljude današnjice. Međutim, jednako tako, ne posustaje u stalnom prokazivanju kriza u kojima se nalazi današnji svijet, analizirajući uzroke i razloge tih kriza, za što je očit primjer njegovo četverostruko *ne: ekonomiji isključivanja, novom idolopoklonstvu novca, novcu koji vlada umjesto da služi, socijalnoj nejednakosti koja rađa nasilje* (usp. EG 53–60). Taj četverostruki *ne* nipošto ne iscrpljuje Papinu analizu korjenitih problema današnjeg svijeta i može se shvatiti kao proročka forma sažimanja problematike puno složenijih stanja i procesa u suvremenom svijetu, koji se tiču svih razina ljudskoga života – individualne, društvene, gospodarske, kulturalne, religiozne, štoviše, temeljne antropološke i općenite civilizacijske. U tom smislu papa Franjo u *Evangelii gaudium* govori o »ekonomiji koja ubija«, o »kulturi odbacivanja«, o »globalizaciji ravnodušnosti«, o »nepravедnim društvenim strukturama« te o važnijim »kulturnim izazovima« (EG 61–67). U enciklici *Laudato si'* još više će razotkriti ljudske korijene sveopće krize svijeta, ponajprije čovječanstva i posljedično svega stvorenoga, osobito uočavanjem pogubnosti »globalizacije tehnokratske paradigme« te složenih »kriza i posljedica suvremenog antropocentrizma«.⁵

Aktualizacija koncilski shvaćenog odnosa Crkve i svijeta ovdje je više nego očita, jednako kao i neumorno nastojanje oko daljnjeg razvoja socijalnog nauka Crkve, iz čije baštine papa Franjo neprestano crpi svoje nadahnuće u brizi za svijet.⁶ Taj svijet, koji je »mnogolik i u stalnoj promjeni, pogođen je krizama različitih vrsta: ekonomskim, financijskim, krizama u svijetu rada; političkim krizama, krizama demokracije i sudjelovanja; ekološkim i prirodnim krizama; demograf-

² Usp. Christoph THEOBALD, Drugi vatikanski koncil pred nepoznatim. Avantura kolegijalnoga razabiranja 'znakova vremena', u: *Concilium*, 48 (2012.) 3, 72–73.

³ Papa FRANJO, *Evangelii gaudium – Radost evanđelja. Apostolska pobudnica o naviještanju evanđelja u današnjem svijetu* (24. XI. 2013.), Zagreb, 2013., br. 52 (dalje: EG).

⁴ Papa FRANJO, Današnji misionari nade (4. X. 2017.), u: <http://www.zg-nadbiskupija.hr/print.aspx?id=24952> (23. X. 2018.).

⁵ Usp. Papa FRANJO, *Laudato si' – Hvaljen budi. Enciklika o brizi za zajednički dom* (24. V. 2015.), Zagreb, 2015., br. 106–111; 115–123 (dalje: LS).

⁶ Papa Franjo često se referira na socijalni nauk svojih prethodnika Ivana XXIII., Pavla VI., Ivana Pavla II. i Benedikta XVI., poglavito s obzirom na temu *cjelovitoga i solidarnoga ljudskog razvoja*, kao i u vezi sa *stožernim načelima* socijalnoga nauka Crkve. Usp. PAPIŃSKO VIJEĆE »IUSTITIA ET PAX«, *Kompendij socijalnog nauka Crkve*, Zagreb, 2005., br. 125–159; 373–374 (dalje: KSNC).

skim i migracijskim krizama, i drugim«⁷. I prije papinske službe, kardinal Bergoglio pridaje veliku važnost brizi Crkve za svijet, odnosno, njezinu poslanju svijetu. Na biskupskoj sinodi u listopadu 2001. godine, u svojstvu pomoćnoga relatora, u *Referatu nakon rasprave*, opisuje svoje shvaćanje misionarskog duha u službi biskupa svjetskom zajedništvu: »Crkva je ‘malo stado’ koje neprekidno izlazi iz samoga sebe radi poslanja; biskup također, jer je čovjek Crkve, izlazi iz samoga sebe da bi naviještao Krista svijetu. On je ‘čovjek na putu’ i on se izražava gestama koje govore. On ne smije dopustiti da ga blokira Crkva koja je koji put paralizirana svojim unutrašnjim napetostima. Biskup utjelovljuje blizinu Crkve ljudima našega vremena, u radikalizmu svjedočenja danog Isusu Kristu. [...] Njegova proročka uloga jest u naviještanju objave Isusa Krista u vremenu poput ovoga našeg, koje je obilježeno krizom vrednota, u kojem su vrednote odsutne ili se pak brane protuvrednote i gdje su, čak i unutar same Crkve, na djelu procesi autosekularizacije i stvaranja nejasnoća.«⁸ Danas papa Franjo u tolikoj mjeri pokazuje suosjećanje Crkve s problemima svijeta da nerijetko ističe kako su svijetu potrebne hitne promjene od epohalnog značenja. Pritom, kako primjećuje Gianni La Bella, današnju nedovoljno proučenu povijest čovječanstva papa Bergoglio »označuje sintetskim izrazom: ne kao razdoblje promjena, već kao promjenu razdoblja, koju je prijeko potrebno razumjeti«⁹. Riječima pape Franje: »danas ne proživljavamo samo epohu promjena nego pravu pravcatu promjenu epohe, obilježenu složenom ‘antropološkom’ i ‘socio-okolišnom’ krizom, u kojoj svakoga dana sve više susrećemo pokazatelje koji ‘upućuju na to da su, zbog velike brzine promjena i degradacije, stvari sada došle do prijelomne točke; oni se očituju kako u velikim prirodnim katastrofama tako i u društvenim pa i financijskim krizama’«¹⁰.

1.2. *Ekonomija isključivanja i nejednakosti*

U govoru sudionicima III. svjetskog susreta pučkih pokreta u studenome 2016. godine papa Franjo ponavlja riječi iz svoje apostolske pobudnice: »Znajmo da

⁷ KONGREGACIJA ZA KATOLIČKI ODGOJ, *Odgajati za solidarni humanizam. Smjernice* (16. IV. 2017.), Zagreb, 2018., br. 3.

⁸ Citirano prema: Gianni VALENTE, *Franjo, papa s kraja svijeta. Osoba, ideje, stil*, Zagreb, 2013., 70–71.

⁹ Gianni La BELLA, Pučki pokreti, u: Papa FRANJO, *Zemlja, dom, posao. Govori na susretima pučkih pokreta*, Alessandro Santagata (ur.), Zagreb, 2018., 8.

¹⁰ Papa FRANJO, *Veritatis gaudium – Radost istine. Apostolska konstitucija o crkvenim sveučilištima i fakultetima* (8. XII. 2017.), Zagreb, 2018., br. 3 (dalje: VG). Usp. Jorge M. BERGOGLIO, *Papa Franjo odgovara. Intervjui i tiskovne konferencije*, Zagreb, 2016., 183; LS 61.

‘sve dok se problemi siromašnih korjenito ne riješe tako da se odbaci apsolutna autonomija tržišta i financijskih spekulacija i napadnu strukturalni uzroci nejednakosti, neće biti riješeni svjetski problemi i, u konačnici, nijedan problem. Nejednakost je korijen društvenih zala’ (EG 202).¹¹ Crkva u kojoj je Papina riječ istodobno učiteljska i proročka, u svojem evangelizatorskom i humanizatorskom poslanju suočena je s mnogim izazovima u današnjem svijetu. Iz prethodnog navoda razvidne su Papina temeljna perspektiva i važnije predilekcije u viziji odnosa Crkve sa suvremenim svijetom, vodeći računa poglavito o izrazitijim kriznim obilježjima toga svijeta. Među brojnim izazovima, kako ističe kard. Kasper, Papin pogled u EG »poglavito (je) usmjeren na društvene izazove, posebice na problem siromašnih i siromaštva (EG 52; 60-67; čitavo 4. poglavlje)« i za papu Franju »to je jedan od ključnih, ako ne i ključni problem koji stvara mnoge druge probleme«. ¹² Dakako, da je ovdje naslutiva temeljna perspektiva pontifikata pape Franje – *Crkva siromašnih i Crkva za siromahe*.

Osim kraćeg uvida, ovoj temi, koja je u pontifikatu pape Franje zapravo programatski radikalizam crkvenog poslanja u današnjemu vremenu podjednako *ad intra* i *ad extra*, ovdje ne možemo posvetiti potrebnu pažnju, niti u pogledu koncilske sintagme »Crkve siromašnih« niti s obzirom na glasovite poslijekoncilske sintagme, poput »teologije oslobođenja« ili »preferencijalne opcije za siromašne«. ¹³ Nekoliko dana nakon izbora za papu, na audijenciji za predstavnike medija, papa Franjo opisuje događaj s konklava, kada mu je kardinal Cláudio Hummes kod izabranja pružio ohrabrenje i poručio da ne zaboravi siromahe, a on se odmah sjetio svetog Franje Asiškog, čovjeka siromaštva i mira te je objasnivši izbor imena na istoj audijenciji izrekao glasovitu rečenicu: »Ah, kako bih htio siromašnu Crkvu za siromašne!« ¹⁴ Analizirajući to opredjeljenje i usmjerenje, Stjepan Baloban ističe da su »siromašni, odbačeni

¹¹ Papa FRANJO, *Zemlja, dom, posao*, 82.

¹² Usp. Walter KASPER, *Papa Franjo – revolucija nježnosti i ljubavi. Teološki korijeni i pastoralne perspektive*, Zagreb, 2015., 111–112.

¹³ Više o tome vidi u: Stjepan BALOBAN, »Crkva siromašnih« od pape Ivana XXIII. do pape Franje, u: *Bogoslovska smotra*, 84 (2014.) 3, 479–503. Također usp. Gustavo GUTIERREZ, *Teologija oslobođenja. Povijest, politika, spasenje*, Zagreb, 1989., 306–327; Jon SOBRINO, 'Crkva siromašnih' nije se usrećila na Drugome vatikanskom koncilu. Promovirana u Medellinu, u stvarnost je pretočila bitne elemente Koncila, u: *Concilium*, 48 (2012.) 3, 93–103; Marie D. CHENU, 'Crkva siromašnih' na Drugom vatikanskom koncilu, u: Zoran GROZDANOV – Norbert RECK (ur.), *U potrazi za Crkvom Koncila. Antologija tekstova Conciliuma 1965. – 2015.*, Rijeka – Sarajevo, 2015., 177–185.

¹⁴ Usp. Udienza ai rappresentanti dei media. Discorso del Santo Padre Francesco (16. III. 2013.), u: [http://www.vatican.va/holy_father/francesco/speeches/2013/march/documents/papa-fr \(12. XI. 2018.\)](http://www.vatican.va/holy_father/francesco/speeches/2013/march/documents/papa-fr (12. XI. 2018.)).

i nepravdama izudarani, ne samo u srcu pape Franje, nego su program njegova pontifikata¹⁵. Važno je ne previdjeti da Papa kada poziva na zalaganje Crkve za siromahe doista misli i na onu socijalnu kategoriju siromaštva,¹⁶ iako bi o tome možda bilo preciznije govoriti kao o bijedi, neimaštini, potlačenošći, egzistencijalnim i svim mogućim vrstama prikraćenosti u smislu života nedostojna ljudske osobe. Tako otprilike razmišlja kard. Sarah kada ističe da »nemamo pravo brkati bijedu i siromaštvo«, iako se, unatoč utemeljenosti njegove distinkcije, tvrdnja da oni »koji bi htjeli iskorijeniti siromaštvo dovode u laž Sina Božjega«¹⁷, može i pogrešno razumjeti.¹⁸ Papa Franjo, također i na tragu učenja svetog Ivana Pavla II. i Benedikta XVI. dovoljno apostrofira teološko i kristološko utemeljenje opcije Crkve za siromahe: »Za Crkvu je opredjeljenje za siromašne prije teološka nego kulturna, sociološka, politička ili filozofska kategorija« (EG 198). Pa ipak, ako se u našim crkveno-teološkim raspravama o Papinoj zamisli *siromašne Crkve* nekako prispjelo k većem suglasju oko toga, da to ne znači Crkvu lišenu potrebnih vremenitih dobara, čini se da još postoje različita shvaćanja odnosa Crkve prema siromaštvu kao osobnoj, materijalnoj ili socijalnoj bijedi, čemu je primjer i moguće različito tumačenje ili teško shvaćanje Isusovih riječi upućenih učenicima: »Siromahe imate uvijek uza se« (Iv 12,8). Papa je tu jasan: »Ne postoji alibi koji može opravdati nezauzimanje za siromašne kada znamo da se Isus poistovjetio sa svakim od njih.«¹⁹ Osim toga, »kreativna briga i djelotvorna suradnja u pomaganju siromašnima da žive dostojanstveno« za Papu je »uvjet opstanka svake crkvene zajednice«, prije negoli to što se u njoj u isto vrijeme možda »govori o socijalnim pitanjima« ili »kritizira vladu« (usp. EG 207). To ne znači da i taj način brige za siromašne i sve isključene iz društva i ekonomije, kada se prokazuju strukturalni uzroci nejednakosti i bijede, nije zadaća Crkve. Upravo je jedna od proročki glasnijih poruka u pontifikatu pape Franje ona u kojoj bez ikakva uljepšavanja stvarnosti ili *eufemizama*²⁰ o današnjoj neoliberalnoj »ekonomiji isključivanja i nejednakosti« kaže: »Ta ekonomija ubija« (EG 53).

¹⁵ Usp. Stjepan BALOBAN, »Crkva siromašnih« od pape Ivana XXIII. do pape Franje, 499.

¹⁶ Preciznija pojašnjenja vidi u: Tomislav KOVAČ, Crkva pred izazovima siromaštva u novoj evangelizaciji, u: *Bogoslovska smotra*, 84 (2014.) 3, 459–462 (451–477).

¹⁷ Usp. Robert SARAH – Nicolas DIAT, *Bog ili ništa. Razgovor o vjeri*, Zagreb, 2016., 194.

¹⁸ Pitanje je razlikovanja siromaštva i bijede, ali ako je iskorjenjivanje siromaštva utopija, papa Franjo će o tome reći: »Da, ali utopije nas tjeraju naprijed«, Jorge M. BERGOGLIO, *Papa Franjo odgovara*, 332.

¹⁹ Papa FRANJO, *Misericordia et misera – Milosrđe i bijeda. Apostolsko pismo na zaključenju izvanrednoga jubileja milosrđa* (20. XI. 2016.), Zagreb, 2017., br. 20 (dalje: MM).

²⁰ Upadljivo je koliko papa Franjo često s jedne strane upotrebljava razne *neologizme*, nerijetko sintagme, kojima upućuje izravne i precizne poruke, kako o problematičnim situ-

Iako su Papina prilično sažeta razmišljanja ne toliko o liberalnoj tržišnoj ekonomiji koliko o njezinim razornim socioekonomskim posljedicama tek jedan od pogleda usmjerenih prema izazovima pred kojima se Crkva nalazi u svojem evangelizatorskom poslanju, upravo su ona naišla na veliku pozornost, pozitivno prihvaćanje, ali i na vrlo glasne kritike, ne samo u svijetu nego i u Crkvi.²¹ Posebno je osporavana Papina kritika tzv. »teorije kapanja« (*trickle-down theory*), čiji zastupnici vjeruju da će »ekonomski rast, potaknut slobodnim tržištem, neizbježno uspjeti stvoriti veću pravednost i socijalnu uključenost u svijetu« (EG 54). Vodeći računa o razlici između tržišnog i kapitalističkog gospodarstva,²² Papa ne osuđuje tržišnu ekonomiju kao gospodarstveni model, ali ne zatvara oči pred činjenicom da efikasnost tog modela u liberalno-tržišnoj inačici kapitalizma omogućuje zgrtanje moći i bogatstva tek za malobrojne. Štoviše, posljedica situacije u kojoj »sve podliježe zakonima konkurencije i zakonima jačega« jest to »da je veliko mnoštvo ljudi isključeno i stavljeno na rub društva: bez rada, bez budućnosti, bez ikakvoga izlaza« tako da nije riječ samo »o pojavi izrabljivanja i tlačenja, već o nečemu sasvim novom: isključivanje pogađa, u svome samom korijenu, pripadnost društvu u kojem se živi, jer oni koji su isključeni ne postaju samo građani drugog reda, niži sloj, ljudi na periferiji, obespravljani, oni više nisu ni njegov dio. Isključeni nisu samo 'izrabljeni', već su otpadci, 'viškovi'« (EG 53). Papa ne misli nasuprot globalnoj kapitalističkoj ekonomiji ponuditi neki svoj ili crkveni gospodarski model. On i u vezi s tom problematikom unaprijed ističe kako »papina zadaća (nije) pružati iscrpnu i cjelovitu analizu suvremene stvarnosti« (EG 51), a još manje

acijama u Crkvi i društvu, tako još više s obzirom na mogućnosti promjena takvih stanja (»autoreferencijalnost«, »vonj ovaca«, »kultura odbacivanja i isključivanja«, »kultura integriranja« itd.), a s druge strane raskrinkava razne *eufemizme*: »Zanimljivo je da svijet nepravdi vrvu eufemizmima. Ne rabe se precizne riječi, a stvarnost se traži u eufemizmu. Segregirana osoba, kojoj je pružen privremeni smještaj, osoba pogođena bijedom i glađu, zapravo je osoba bez stalnog mjesta stanovanja. Ugladen izraz, zar ne?«, Papa FRANJO, *Zemlja, dom, posao*, 25.

²¹ Usp. Stjepan BALOBAN – Đurđica TRPUTEC, Papa Franjo – pontifikat nade, u: *Spectrum*, 50 (2017.) 1, 23.

²² Talijanski ekonomist Stefano Zamagni, govoreći o brojnim inačicama kapitalizma, razlikuje tržišno i kapitalističko gospodarstvo, podsjećajući da je prvo nekoliko stotina godina starije od drugoga te da postoji takav oblik kapitalističkog gospodarstva koji se temelji na ideji tzv. »kreativnog razaranja« Josepha Schumpetera (1912.), prema kojoj bi kapitalističko tržište trebalo »razoriti« neproduktivna poduzeća i osobe kako bi se omogućio neograničen rast tržišta te s tim u vezi zaključuje: »Takva verzija društvenog darvinizma ekonomske odnose među osobama na koncu svodi na odnose među stvarima, a osobe na robu. Po Papinu sudu to je model kapitalizma tipičan za sadašnju povijesnu fazu, koji danas više nije održiv«, Andrea TORNIELLI – Giacomo GALEAZZI, *Papa Franjo. Ova ekonomija ubija*, Split, 2015., 156–157.

treba od Crkve tražiti neka gotova rješenja za probleme na području socioekonomskih odnosa, kako će posve izravno reći na susretu pučkih pokreta: »Ne očekujte stoga od ovoga pape gotov recept. Ni Papa ni Crkva nemaju monopol na interpretaciju društvene stvarnosti ni prijedlog rješavanja suvremenih problema. Usudio bih se ustvrditi da recept i ne postoji.«²³ Međutim, postoji obveza prokazivati nepravedne društvene i ekonomske strukture²⁴ ukoliko se one tiču opredjeljenja Crkve za one koji su pogođeni različitim oblicima društvene nejednakosti i time očituju duboku antropološku krizu u kojoj je novac postao idolom (usp. EG 55), a »nejednakost izaziva snažnu reakciju onih koji su isključeni iz sustava, već i zato jer je društveni i gospodarski sustav u svome korijenu nepravedan« (EG 59). Oštre, zlorade i zlonamjerne kritike upućene na račun »Pape marksista«²⁵ teško se mogu razumjeti čak i uvažavajući mišljenje kritičara, bilo medijskih analitičara bilo financijsko-ekonomskih stručnjaka koji, pretežito u sjevernoameričkome ultrakonzervativnom društvenom i katoličkom kontekstu, zastupaju pozitivan stav o kapitalističkome socioekonomskom sustavu. Na pitanje o kritikama upućenim zbog tvrdnje o »ekonomiji koja ubija« (EG 53) papa Franjo odgovara: »U toj pobudnici nema ničega što se ne nalazi u socijalnom učenju Crkve. Nisam govorio sa stručnog stajališta, pokušao sam predstaviti sliku onoga što se događa. Jedini specifični citat bio je vezan uz teoriju 'ekonomije kapanja' (*trickle-down theory*), prema kojoj će ekonomski rast, potaknut slobodnim tržištem, neizbježno uspjeti stvoriti veću pravednost i socijalnu uključenost u svijetu. Pobornici te teorije polaze od pretpostavke da će se, jednom kada čaša bude puna, početi prelijevati i siromašni će imati koristi od toga. Događa se, naprotiv, da se čaša kada je puna, kao nekom magijom povećava, i tako se iz nje nikada ništa ne izlije siromasima. To je bilo jedino referiranje na neku određenu teoriju. Ponavljam, nisam govorio kao stručnjak, već prema socijalnom učenju Crkve. A to nipošto ne znači da sam marksist.«²⁶ Još više začuđuje da su Papi zbog njegovih stajališta, čvrsto usidrenih u tradiciji socijalnog nauka Crkve, upućeni i određeni prigovori iz samoga crkvenog vrha.²⁷ Primjerice, kurijalni kardinal Raymond Leo

²³ Papa FRANJO, *Zemlja, dom, posao*, 51.

²⁴ Usp. Óscar Andres Rodríguez MARADIAGA, Prefazione, u: Gino DE VECCHIS, *Il GPS della disuguaglianza. Il mondo sotto lo sguardo di papa Francesco*, Città del Vaticano, 2018., 3–5.

²⁵ Usp. Andrea TORNIELLI – Giacomo GALEAZZI, *Papa Franjo. Ova ekonomija ubija*, 62–87; 101–108; Jorge M. BERGOGLIO, *Papa Franjo odgovara*, 125.

²⁶ Jorge M. BERGOGLIO, *Papa Franjo odgovara*, 125–126.

²⁷ »Čak je i kardinal Timothy Dolan iz New Yorka izjavio nešto što podriva Papinu poruku. Kardinal govori o 'krepusnom kapitalizmu' koji se prakticira u SAD-u, kao da se oštra Papina kritika tamo ne može primijeniti!«, Felix WILFRED, *Borbe za pravedniji i inkluzivniji svijet*, u: *Concilium*, 52 (2016.) 1, 21, bilj. 7.

Burke umanjuje važnost Papinih riječi kada u jednome radijskom intervjuu o cjelokupnom sadržaju apostolske pobudnice kaže: »Čini se da je Sveti Otac na početku dao vrlo jasnu izjavu rekavši da se radi o nizu razmišljanja. Nije mu namjera da budu dio papinskog učenja. [...] Ne vjerujem da ih treba uvrstiti u dio papinskoga učenja. Barem je to moj dojam.«²⁸

Prokazujući na jedan nov način socijalnu nejednakost kao posljedicu ekonomije isključivanja i nejednakosti, papa Franjo u suglasju je sa socijalnim naukom Crkve i socijalnim učenjem svojih prethodnika.²⁹ Ne predlaže neki alternativni gospodarski sustav.³⁰ Prokazujući ideologijsku pozadinu i negativne posljedice neoliberalnog kapitalizma kako za gospodarsko-financijski sektor obilježen stalnim krizama tako i za društvo pogođeno nejednakostima i kulturom isključivanja, zalaže se za jednu novu kulturu života i novi stil života koje ne određuju idoli novca i imetka, nego solidarnost i dijeljenje, osobito solidarnost sa siromašnima, od presudnoga značenja i za odnos ljudi s Bogom (usp. EG 196–199). To što su njegove primjedbe na račun ekonomije isključivanja i nejednakosti izazvale toliku pozornost, pa i kritike, samo znači da je »uspješno prikazujući socijalni nauk Crkve, pogodilo cilj«³¹. Najviše je uznemirio one koji niti žele rasprave o tome niti promjene nepravednih stanja. Na Papin poticaj ipak se ponovno razmišlja o zadaći politike i države te poglavito o razvoju i primjeni etike u vezi s ekonomsko-financijskim sustavom,³² iako je sličnih pokušaja bilo i ranije.³³ U svojem zalaganju za prevladavanje gospodarske i društvene, kao antropološke krize, u kojoj se nalazi čovjek današ-

²⁸ Citirano prema: Andrea TORNIELLI – Giacomo GALEAZZI, *Papa Franjo. Ova ekonomija ubija*, 62–63.

²⁹ Usp. IVAN PAVAO II., *Centesimus annus – Stota godina. Socijalna enciklika* (1. V. 1991.), Zagreb, 2001., br. 42; BENEDIKT XVI., *Caritas in veritate – Ljubav u istini. Enciklika o cjelovitom ljudskom razvoju u ljubavi i istini* (7. VII. 2009.), Zagreb, 2009., br. 34–42.

³⁰ Namjera pape Franje nije bila u apostolskoj pobudnici EG opsežno razlagati socijalnu problematiku niti pružiti iscrpnu analizu tržišne ekonomije (usp. EG 15; 184). Ipak je iz sažetoga konteksta pobudnice o tim pitanjima jasno da se njegova kritika kapitalizma odnosi i na ideologije »koje brane apsolutnu autonomiju tržišta i financijskih spekulacija« (EG 56) te je očito kako se ovdje u prvom redu zalaže za takvo tržišno gospodarstvo koje se sa svim svojim ključnim sastavnicama nalazi u okvirima socijalnog uređenja i u službi ljudske osobe i općega dobra, gdje su odgovornost politike, funkcija socijalne države i primjena etičkih načela u gospodarstvu i financijama neophodni (usp. EG 56–58). Usp. Andrea TORNIELLI – Giacomo GALEAZZI, *Papa Franjo. Ova ekonomija ubija*, 98.

³² Usp. KONGREGACIJA ZA NAUK VJERE – DIKASTERIJ ZA PROMICANJE CJELOVITOG LJUDSKOG RAZVOJA, *Oeconomicae et pecuniariae quaestiones – Razmišljanja vezana uz etičku prosudbu o nekim aspektima današnjega ekonomsko-financijskog sustava* (6. I. 2018.), Zagreb, 2019.

³³ Usp. PAPINSKO VIJEĆE »PRAVDA I MIR«, *Za reformu međunarodnoga financijskog i monetarnog sustava u perspektivi javnog autoriteta s univerzalnom nadležnošću. Nota* (18. VII. 2012.), Zagreb, 2012.; KSNC, br. 368–369.

njice, konkretizira se njegovo zauzimanje za siromašne, za one koji se nalaze na marginama društva i na raznim *periferijama*³⁴ života i svijeta u kojemu se sve više usložnjavaju nepravedne strukture različitih vrsta. Snažnu potporu pritom daje i teološkim naporima, osobito teologa socijalnih etičara.³⁵ Sasvim sigurno neće posustati u svojem proročkome govoru o nepravednom gospodarskom sustavu i financijskim špekulacijama, koje su se pokazale kadrima u potpunosti paralizirati pojedine sektore tzv. *realne ekonomije* (usp. LS 109). S jedne strane Papa tako pokazuje da ne izlazi sve zlo koje primjećujemo u društvu i ekonomiji izravno iz ljudskog srca te nije rješenje u nekoj duhovnosti zatvaranja ili bijega od stvarnosti kojom su kršćani okruženi i u kojoj trebaju naviještati Kristovo evanđelje. Postoje i strukture koje generiraju sva ta zla koja dovode do raznih i mnogostrukih kriza današnjeg čovjeka: »Gospodarska kriza ima europsku i globalnu dimenziju, a kao što nam je poznato, riječ je također o etičkoj, duhovnoj i ljudskoj krizi. Ona ima svoj korijen u izdaji općega dobra, od strane i moćnih pojedinaca i skupina koje u svojoj ruci drže moć. Nužno je stoga oduzeti središnje mjesto zakonu dobiti i na njegovo mjesto postaviti osobu i opće dobro.«³⁶ S druge strane, Papa stalno poziva na obraćenje ljudskog srca, na promjenu mentaliteta. Čini to proročkom smionošću kojoj odgovara uporaba snažnih, poticajnih riječi, poput *revolucije*. Samo, to nije revolucija na kakve smo navikli u nesretnoj povijesti ljudskih prevrata i nasilnih sukoba.

1.3. *Revolucija milosrđa i solidarnosti*

U svojem prvome javnom obraćanju »*urbi et orbi*« papa Franjo pozvao je, između ostaloga, na molitvu za cijeli svijet da bi se ostvarilo »veliko bratstvo«³⁷. U mnogim prigodama tijekom svojeg pontifikata – najčešće u govorima članovima diplomatskog zbora i predstavnicima raznih društve-

³⁴ Pojam »periferija« jedan je od prepoznatljivijih u rječniku pape Franje (usp. EG 30) i unatoč prisutnosti »periferije/periferija« u dugoj povijesti kršćanstva, nesumnjiva je Papina revitalizacija te teme. Usp. Andrea RICCARDI, *Periferie. Crisi e novità per la Chiesa*, Milano, 2016., 7–29. Također usp. Valentina MANDARIĆ, Milosrđe: put Crkve do čovjeka i suvremenih periferija, u: *Bogoslovska smotra*, 86 (2016.) 3, 705–730.

³⁵ Usp. Message of the Holy Father Francis to Participants in the 3rd International Conference of »Catholic Theological Ethics in the World Church« (Sarajevo, 26–29 July 2018), u: http://w2.vatican.va/content/francesco/en/messages/pont-messages/2018/documents/papa-francesco_20180711_messaggio-etica-teologica.html (12. XI. 2018.).

³⁶ Papa FRANJO, Solidarnost se ne smije podvrgnuti logici novčane dobiti (1. X. 2017.), u: <http://www.zg-nadbiskupija.hr/print.aspx?id=24952> (3. XI. 2018.).

³⁷ Usp. Benedizione Apostolica »*Urbi et Orbi*« (16. III. 2013.), u: http://www.vatican.va/holy_father/francesco/elezione/index_it.htm (5. 10. 2018.).

nih, kulturnih i znanstveno-obrazovnih institucija, u obraćanju organizaciji Ujedinjenih naroda i Europskom parlamentu, ili u pismima i porukama svjetskim političarima – papa Franjo izražava svoju želju i potiče na sveopće bratstvo ljudi. Pritom jasno očituje poziciju s koje istupa, kako proizlazi iz njegove tvrdnje: »Istinsko bratstvo među ljudima pretpostavlja i zahtijeva transcendentno bratstvo.«³⁸ Teološki gledano, *transcendentno bratstvo* evocira čovjeka kao Božje stvorenje i njegovo božansko posinjenje u milosnome odnosu bratstva s utjelovljenim, naravnim Sinom Božjim, Isusom Kristom. Međutim, redovito je Papin naglasak u ideji sveopćeg bratstva ljudi na Isusovu poistovjećivanju i solidarnosti sa siromasima ovog svijeta, što je soteriološka impostacija trinitarne i naročito pneumatološke ekzeziologije naroda Božjeg, bliske papi Franji.³⁹ To je ujedno i njegov specifičan način očitovanja brige Crkve za svakog čovjeka u suvremenom svijetu u skladu s temeljnim usmjerenjem koje proizlazi iz vizije siromašne Crkve za siromahe. Zasigurno na to utječe obnovljeno koncilsko promišljanje odnosa Crkve i svijeta, o kakvom svjedoči završni dokument Pete opće konferencije biskupa Latinske Amerike i Kariba iz Aparecide, u čijoj je redakciji papa Bergoglio imao važnu ulogu. Ta je konferencija snažno naglasila potrebu prepoznavanja znakova vremena u današnjemu trenutku povijesti, što kao »jednu od najvažnijih posljedica tog opredjeljenja« ima »odnos između naviještanja evanđelja i preobrazbe povijesti«.⁴⁰ U dokumentu iz Aparecide također stoji: »Kao učenici Isusa Krista osjećamo se izazvanima da u svjetlu Duha Svetoga ispituujemo 'znakove vremena', kako bismo se stavili u službu kraljevstva Božjega, koje je Isus naviještao. On je došao da svi imaju život, u izobilju da ga imaju (Iv 10,10).«⁴¹ Koncilska kategorija *znakova vremena* (usp. GS 4; PO 9) u učenu pape Franje više je nego očita s obzirom na prepoznavanje onih pojava i procesa u današnjem svijetu koji s jedne strane produbljuju siromaštvo, a s druge strane, polazeći od samih siromaha shvaćenih u teološkom smislu, omogućuju nove obzore nade za čitavo čovječanstvo, čije sveopće bratstvo

³⁸ Message of His Holiness Francis for the Celebration of the World Day of Peace (1. I. 2014.), u: http://w2.vatican.va/content/francesco/en/messages/peace/documents/papa-francesco_20131208_messaggio-xivii-giornata-mondiale-pace-2014.html (13. XI. 2018.).

³⁹ Usp. Rafael LUCIANI, *Pope Francis and the Theology of the People*, New York, 2017., 9–28.

⁴⁰ Usp. Gustavo GUTIÉRREZ, Duhovnost događaja Koncila, u: Gerhard L. MÜLLER, *Siromaštvo. Izazov za vjeru*, Zagreb, 2015., 118.

⁴¹ PETA OPĆA KONFERENCIJA BISKUPA LATINSKE AMERIKE I KARIBA, *Dokument iz Aparecide* (29. VI. 2007.), br. 33, u: <https://www.celam.org/aparecida/Ingles.pdf> (19. XI. 2018.).

Papa potiče kao osnovano polazište i željeni cilj.⁴² Prema novijoj interpretaciji *znakova vremena* N. A. Ančića »siromaštvo u današnjem svijetu nije već samo po sebi znak, pa ni onda kada izaziva solidarnost, nego tek kada prouzroči zaokret u evanđeoskom smislu tako da pojedini ljudi siromaštvo počnu promatrati u mesijanskom svjetlu i otkriju novo težište u evanđeoskoj poruci Crkve – po kojoj misterij siromaštva postaje osovina povijesti, evanđelje radosna vijest siromasima a Crkva Crkvom siromašnih«⁴³. N. Bižaca, pak, s pravom upozorava na određenu »inflaciju upotrebe sintagme 'znakova vremena'« koja se često upotrebljava »više u sociološkom ili antropološkom nego u teološkom značenju« te navodi konkretne primjere: »Tako se za ovu našu epohu, primjerice, često navodi globalizacija sa svojom afirmacijom tržišta bez granica, planetarnom umreženošću komunikacija, propusnošću granica ili pak fenomen terorizma.«⁴⁴ Ta pojašnjenja čine nam se vrlo korisnima radi uvjerenja da papa Franjo opredjeljenjem Crkve za siromašne danas uistinu na njih primjenjuje koncilsku kategoriju *znakova vremena*, kao što tome smjera i njegov poziv na opće bratstvo ljudi, a čini se, također i teološko i kršćansko-antropološko razumijevanje globalizacijskih procesa u suvremenom svijetu. Upravo naglašavajući te teme, koje prethodno predlaže svim ljudima na razmatranje u svjetlu kategorije *znakova vremena*, bez obzira što iste niti mogu niti moraju svi biti podjednako svjesni, kao što bi to trebali biti kršćani, papa Franjo nalazi put evanđeoske preobrazbe povijesti od poziva na sveopće bratstvo, preko analize dvoznačnih aspekata globalizacije do konačne ponude Crkve i kršćana današnjem svijetu koja se, između ostalog, može očitovati i jednim zauzimanjem za revoluciju milosrđa, ljubavi i nježnosti, bez prozelitizma, ali također ne ni lišenu duboke vjere u prvenstvo djelovanja Duha Svetoga u srcima svih ljudi na tome zahtjevnom putu izgradnje novog humanizma.

Kao što postoje pojedinačna i strukturalna rasadišta kulture isključivanja, poput nepravednoga ekonomskog sustava, tako se u Papinoj analizi suvremenog svijeta prokazuju i očite tendencije širenja »globalizacije ravnodušnosti« (usp. EG 54). O globalizaciji općenito papa Bergoglio razmišlja i piše u kontinuitetu svoje biskupske i papinske službe, ne previđajući pozitivne globalizacijske učinke, poput potiskivanja kulturnih i drugih ograda te prihvaća-

⁴² Usp. Papin govor sudionicima VI. međunarodnog foruma »Migracije i mir« (21. II. 2017.), u: <http://www.zg-nadbiskupija.hr/print.aspx?id=24033> (15. XI. 2018.).

⁴³ Nediljko A. ANČIĆ, Kako danas čitati i razumijevati Drugi vatikanski sabor, u: *Bogoslovska smotra*, 75 (2005.) 3, 684.

⁴⁴ Nikola BIŽACA, *Ususret bratskom putovanju. Temelji i dijaloške perspektive teologije religija*, Zagreb, 2013., 125.

nja mnogih kulturnih, religijskih, društvenih, spolnih i inih različitosti među ljudima, tako da je čovječanstvo današnjice u povijesnoj prilici izgrađivati pluralističku⁴⁵ i solidarnu svjetsku zajednicu, upravo sveopće ljudsko bratstvo, na što uporno i poziva. Međutim, njegova su promišljanja o globalizaciji već otprije pozorna na jednu ipak »varljivu stvarnost« jer se u njezinu naličju otkriva da »vladaju upravo nevjerojatna ravnodušnost prema produblivanju socijalnih razlika, jednostrano nametanje vrednota i običaja nekih kultura, ekološka kriza i isključivanje milijuna ljudi iz blagodati boljitka, koji dovode u pitanje takvu mondijalizaciju. Rađanje solidarne, bratske ljudske obitelji u tom je kontekstu i dalje samo utopija.«⁴⁶ Svjestan prirodene napetosti između globalizacije i lokalizacije (usp. EG 177), s uvjerenjem da globalizacija »kao jednosmjerno i jednoobrazno nametanje vrednota, postupaka i dobara ide na ruku integraciji shvaćenoj kao oponašanje i podčinjavanje na kulturnom, intelektualnom i duhovnom planu«⁴⁷, Papa se zalaže za uzajamno povezani svijet bez dominirajućeg središta u kojemu su svi dijelovi cjeline granični i ujedno periferni, što će izraziti svojim poznatim i višeznačno primjenjivim modelom »poliedra« (usp. EG 236).⁴⁸ U brizi za svakog člana bratske zajednice ljudi, Papu zanimaju svi aspekti globalizacije, ali proročkom smionošću najčešće upire u jedan od najvećih problema današnjeg svijeta – *globalizaciju ravnodušnosti*. Takav profetizam u stanju je potaknuti plodne rasprave u svrhu nužnoga osviještenja o težini situacije: »Izraz 'globalizacija ravnodušnosti' spram patnje milijuna marginaliziranih i siromašnih dovodi nas pred pitanje: Je li čovječanstvo izgubilo svoju sposobnost suosjećanja? Neurolozi vele da je empatija specifično obilježje ljudske vrste i sastavni dio procesa spoznaje i same druš-

⁴⁵ Možda bi poradi inventivnih doprinosa pape Franje shvaćanju pluralnosti u svjetskim društvima ispravnije bilo govoriti o »multi-polarnosti« i »transverzalnosti«, što su doista zanimljivi izazovi koje on stavlja pred čovječanstvo suočeno s društvenim pluralizmom i multikulturalizmom kao suvremenim obilježjima osobito zapadnjačkih društveno-kulturalnih sredina. Više o tome vidi u: Walter KASPER, *Papa Franjo – revolucija nježnosti i ljubavi*, 128–131. Teološki općenitije o dotičnoj problematici vidi u: Ivan KARLIĆ, Identitet i dijalog u suvremenom europskom kontekstu. Doprinos kršćanstva suživotu u europskom kulturalnom i religijskom pluralizmu, u: *Filozofska istraživanja*, 31 (2011.) 4, 751–764.

⁴⁶ Papa FRANJO, *O životu i vjeri. Razgovor Sergia Rubina i Francesce Amborgetti s Jorgeom Bergogliom*, Split, 2015., 172–173.

⁴⁷ *Isto*, 173.

⁴⁸ Time, kako je poznato, Papa predlaže promjenu globalizacijske paradigme podjednako kulturalnih, društvenih i ekonomskih odnosa, u razlici kako prema marksističkoj viziji svijeta simboliziranoj *piramidom*, tako i prema metaforici *kugle* u liberalnoj predodžbi globalizacije. Riječ je o doista značajnoj »promjeni perspektive« istodobno »integrativne i pluralističke«. Usp. Pasquale FERRARA, The Concept of Periphery in Pope Francis' Discourse: A Religious Alternative to Globalization, u: *Religions*, 6 (2015.) 1, 54.

tvne interakcije. Suvremena ravnodušnost je dakle kulturni produkt kadar neutralizirati biološki proces empatije koji nas vodi do suosjećanja.«⁴⁹

Nasuprot kulturi isključivanja i odbacivanja Papa neprestano poziva na kulturu dijaloga, susreta i integriranja, jer ne postoje nepovratni kulturalni procesi i niti kršćani niti čovječanstvo u cjelini ne mogu prihvatiti situaciju bezizlaznosti prepuštajući se beznađu i – ne pokrenu li se procesi korjenite promjene – jamačnoj izglednosti svršetka vremena i povijesti (usp. EG 59), koji se trenutno ne vidi toliko u naznakama svijeta humanijih odnosa i opće dobrobiti koliko u međusobnim sukobima, »trećemu svjetskom ratu u dijelovima«⁵⁰ i, konačno, u nepobitnom stanju gotovo nepopravljive štete koja je već nanesena ekosustavu, zemlji, ali i zajednicama i ljudskim osobama.⁵¹ Unatoč tomu postoji nada i Papa je još uporniji u njezinu raspirivanju negoli prokazivanju uzroka općeg stanja beznađa.⁵² Stoga je njegov poziv *pučkim pokretima* zapravo upućen svim ljudima: »Želimo promjenu u svojem životu, u svojim četvrtima, u minimalnoj plaći, u najbližoj stvarnosti; ali i promjenu koja bi zahvatila cijeli svijet jer danas planetarna međuovisnost zahtijeva globalna rješenja za lokalne probleme. Globalizacija nade, koja se rađa u narodima i razvija se među siromasima, mora zamijeniti ovu globalizaciju isključenosti i ravnodušnosti!«⁵³ Na općenitom planu međuljudskih odnosa Papa će na tragu rečenoga opetovano pozivati na solidarnost koja »podrazumijeva misliti i djelovati radi zajednice, prvenstva života svih ljudi nad zgrtanjem dobara od strane pojedinaca«, a to znači i borbu »protiv strukturalnih uzroka siromaštva, nejednakosti, nezaposlenosti, lišenosti doma i zemlje, uskrate socijalnih i radničkih prava« kao i suprotstavljanje »imperijalizmu novca«, čije su posljedice prisilne deložacije, emigracije, otmice ljudi, pošast droge, ratovi i nasilje, jer solidarnost »shvaćena u svojoj najdubljoj biti, način je stvaranja povijesti«. ⁵⁴ U toj preobrazbi povije-

⁴⁹ Jung Mo SUNG, Siromah po teologiji oslobođenja, u: *Concilium*, 51 (2015.) 3, 88.

⁵⁰ Usp. Papa FRANJO, *Zemlja, dom, posao*, 32, 62.

⁵¹ Usp. *Isto*, 43.

⁵² Među mnoge od uzroka beznađa današnjega svijeta papa Franjo ubraja korupciju kao »gnojnu ranu društva« koja nas »sprječava gledati u budućnost s nadom«. Usp. Papa FRANJO, *Misericordiae vultus – Lice milosrđa. Bula najave izvanrednoga jubileja milosrđa* (11. IV. 2015.), Zagreb, 2015., br. 19 (dalje: MV). Svoju teološko-etičku i duhovnu studiju o korupciji, koju je napisao 1991. godine, ponovno je zbog njezine aktualnosti objavio 2005. godine. U predgovoru novom izdanju piše: »Ali kako je teško da proročka snaga pogodi korumpirano srce! [...] Stoga, premda govorimo 'grješnik da', snažno viknimo 'ali korumpirani ne', Jorge M. BERGOGLIO, *Korupcija – zlo našega vremena*, Split, 2013., 11.

⁵³ Papa FRANJO, *Zemlja, dom, posao*, 42.

⁵⁴ Usp. *Isto*, 21.

sti kršćani su pozvani na svojevrstan radikalizam očovječenja svijeta koji se u Papinim profetičkim poticajima može označiti doista revolucionarnim.

U povijesti čovječanstva bilo je mnogo revolucija i revolucionara, ali polazeći od misli Benedikta XVI. da je najveća promjena čovječanstva u revoluciji Isusa Krista, u njegovu križu i uskrsnuću – jer jedino ta revolucija u potpunosti mijenja život i ljudsko srce – papa Franjo ističe da su današnji kršćani upravo »revolucionari te revolucije« i zato: »Kršćanin, ako u ovom vremenu nije revolucionar, nije kršćanin!«⁵⁵ Radi »radikalne promjene paradigme« kojom je obilježen današnji svijet beznađa, potrebna nam je »smiona kulturna revolucija« (usp. LS 114; VG 3), ali pritom Papa podsjeća i na ono što je u tom revolucionarnom zalaganju svojstveno kršćanima: »Mi kršćani imamo nešto neizrecivo lijepo, plan djelovanja, program koji bi se mogao nazvati revolucionarnim. Usrdno vam preporučujem da ga pročitate u blaženstvima u petom poglavlju sv. Mateja i šestom sv. Luke (usp. Mt 5,3 i Lk 6,20), kao i da pročitate ulomak iz 25. poglavlja Matejeva evanđelja.«⁵⁶ Nema sumnje da u tome pozivu na ostvarivanje revolucionarnog plana promjene radi ostvarenja ideala jedinstva, mira i bratstva te nadvladavanja beznađa i ravnodušnosti ljudi današnjice, papa Franjo u prvom redu misli na »kulturu milosrđa«, kojom »možemo pokrenuti pravu kulturalnu revoluciju, polazeći upravo od jednostavnih gesta koje mogu zahvatiti duh i tijelo, to jest živote ljudi« (MM 30).

Od početka svojeg pontifikata papa Franjo o sadašnjosti govori kao o »vremenu milosrđa« i nastavlja tako misliti i djelovati sa sve većim uvjerenjem »da je ovo *kairós*, da je naše doba *kairós* milosrđa« i to upravo za »ranjeno čovječanstvo« kojemu »Crkva pokazuje svoje majčinsko lice, lice mame«.⁵⁷ Revolucija milosrđa na koju potiče kršćanske vjernike u odnosu prema svim ljudima i svem svijetu – također u dijalogu i susretu s drugim religijama, osobito židovstvom i islamom, jer vrijednosti milosrđa nadilaze granice Crkve (usp. MV 23) – za Papu znači otvaranje očiju za »bijedu ovoga svijeta, rane tolike braće i sestara lišenih dostojanstva«, jer »smo dužni čuti njihov vapaj u pomoć« te zbog toga poziva: »Približimo im se i pružimo im potporu da uzmognu osjetiti toplinu naše prisutnosti, naše prijateljstvo i naše bratstvo« (MV 15). U revoluciji milosrđa znači tako djelovati da se čini ono što je »Bogu najmilije«, a to na razini cijele Crkve u trajnoj zadaći zauzimanja za svijet za Papu znači: »Oprostiti svojoj djeci, biti im milosrdan da i ona mogu oprostiti svojoj braći, svijete-

⁵⁵ Papa FRANJO, *Crkva milosrđa*, Giuliano Vigini (ur.), Zagreb, 2014., 24.

⁵⁶ Papa FRANJO, *Zemlja, dom, posao*, 34.

⁵⁷ Usp. Papa FRANJO, *Božje je ime milosrđe. Razgovor s Andreom Torniellijem*, Split, 2016., 22.

tleći kao baklje Božjega milosrđa u svijetu.«⁵⁸ Milosrđe je bez sumnje ključna riječ pontifikata pape Franje,⁵⁹ a način na koji ga smješta u središte misijskoga djelovanja Crkve i svakog kršćanina kao *učenika misionara* Isusa Krista (usp. EG 119–120) – što znači kulturu i revoluciju milosrđa – zasigurno možemo označiti profetizmom naših dana, poput svojedobno onih, svetog Ivana XXIII. ili svetog Pavla VI. Prvi je isticao »lijek milosrđa« namjesto »oružja strogoće«, a drugi je pripovijest o Samarijancu označio »paradigmom duhovnosti Koncila.«⁶⁰ Sveti papa Ivan Pavao II. nalazi se na istoj liniji promišljanja o temeljnim obilježjima Crkve u odnosu prema svijetu i čovječanstvu suvremenog doba.⁶¹ U pontifikatu pape Franje ipak je najviše naglašeno milosrđe kao univerzalni put Crkve u njezinu preferencijalnom opredjeljenju za siromahe i sve koji se nalaze na egzistencijalnim periferijama Crkve, društva, kulture, gospodarstva. Zbog toga naglašava »društveni značaj milosrđa« koji »zahtijeva od nas da ne ostanemo nepokretni; da se borimo protiv ravnodušnosti i dvoličnosti kako planovi i projekti ne bi ostali mrtvo slovo na papiru« (MM 29–30). Promišljanja kard. Kaspera o milosrđu pod vidom »kulture milosrđa« obuhvaćaju velike i u proročkoj dimenziji pontifikata pape Franje zamjetne i često vrlo izražene teme, pitanja i perspektive: *moderna socijalna država; daljnji razvoj socijalnog nauka Crkve; politička dimenzija ljubavi i milosrđa; ljubav i milosrđe kao izvor nadahnuća i motivacije; društveno značenje djela milosrđa.*⁶² Kasper s tim u vezi primjećuje: »Ono što Papa predlaže jest ponizni put vjernih ljudi koji mogu pomicati kontinente i premještati brda (Mt 17,19; 21,21). Malo milosrđa – kaže on – može promijeniti svijet. To je kršćanska revolucija revolucije, kako ju se obično shvaća. To je revolucija u izvornom smislu riječi, povratak ishodištu evanđelja kao putu u budućnost, revolucija milosrđa.«⁶³ Ta revolucija jest za Crkvu, ali Crkvu koja je za čovjeka i svijet. To je nada kršćanskog realizma za čovjeka i svijet na današnjoj prekretnici povijesne epohe.

⁵⁸ Papa FRANJO, *Kateheze i nagovori o milosrđu*, Zagreb, 2017., 16.

⁵⁹ Usp. Walter KASPER, *Papa Franjo – revolucija nježnosti i ljubavi*, 49.

⁶⁰ Usp. IVAN XXIII., *Gaudet Mater Ecclesia – Raduje se majka Crkva*. Govor Svetog Oca Ivana XXIII. u prigodi otvaranja Drugoga vatikanskog sabora (11. X. 1962.), u: *Crkva u svijetu*, 47 (2012.) 4, 537; PAOLO VI., *Ultima sessione pubblica del Concilio Ecumenico Vaticano II. Allocuzione del Santo Padre* (7. XII. 1965), u: http://w2.vatican.va/content/paul-vi/it/speeches/1965/documents/hf_p-vi_spe_19651207_epilogo-concilio.html (11. X. 2018.).

⁶¹ Usp. IVAN PAVAO II., *Dives in misericordia – Bogat milosrđem*. Enciklika o Božjem milosrđu (30. XI. 1980.), Zagreb, 1994.

⁶² Usp. Walter KASPER, *Milosrđe. Temeljni pojam evanđelja – ključ kršćanskoga života*, Zagreb, 2015., 239–257.

⁶³ Walter KASPER, *Papa Franjo – revolucija nježnosti i ljubavi*, 139. Također usp. Anton TAMARUT, *Poziv na revoluciju nježnosti*. Uz prvu obljetnicu papinske službe pape Franje, u: *Bogoslovska smotra*, 84 (2014.) 1, 9–13.

2. Polazišta, perspektive i nadahnuća profetizma pape Franje

Proročka dimenzija pontifikata pape Franje *ad extra* raspoznatljiva je u naglašenom zanimanju za svijet i čovječanstvo obilježene dubokom socioekonomskom, ekološkom, kulturnom i antropološkom krizom. To zanimanje i solidarno kršćansko zauzimanje za probleme svih ljudi u kulturi *dekadentnoga humanizma*⁶⁴ – u ekumenskoj otvorenosti (usp. EG 244–246),⁶⁵ međureligijskom (usp. EG 250–254) i međukulturalnom dijalogu (usp. EG 239)⁶⁶ – koji žive u svijetu mnogovrsnih kriza, čiji se uzroci podjednako nalaze u iskrivljenom odnosu ljudi s Bogom i među sobom, a izviru iz same nutrine ljudskog srca, ali proizlaze i iz nepobitnih strukturalnih uzroka društvene nepravde i nejednakosti, ne znači u pontifikatu pape Franje u prvom redu uključivanje Crkve u aktualna zbivanja na svjetsko-društvenoj, kulturalnoj i političkoj razini, kako bi se samo afirmirala njezina važnost izvan okvira specifično religioznoga crkvenog djelovanja i poslanja, umanjena sekularizacijskim i sličnim procesima našega vremena. Profetizam pape Franje, koji se očituje na takav način da zasigurno nije pretjerano reći kako je upravo njegova proročka riječ među najglasnijima u današnjemu svijetu⁶⁷ – unatoč doprinosima međunarodne zajednice i lokalnih političkih zajednica, humanitarnih organizacija i sve razvi-

⁶⁴ Usp. KONGREGACIJA ZA KATOLIČKI ODGOJ, *Odgojati za solidarni humanizam*, br. 4.

⁶⁵ Više o tome vidi u: Ivan MACUT, *Ekumenizam pape Franje*, Zagreb, 2015.; Ivan MACUT – Dinko ARACIĆ, Prigodni govori pape Franje u jubilarnoj, petstotoj obljetnici reformacije od 31. listopada 2016. do 31. listopada 2017., u: *Služba Božja*, 58 (2018.) 1, 100–110. Razmišljajući o obnovi misijskog obilježja ekumenizma, papa Franjo ističe ne samo važnost jedinstva među kršćanima, kako bi uvjerljivije svjedočili Kristovo evanđelje svijetu, nego značenje koje to obilježje ima, kako se vjernost zajedničkoj misiji kršćana ne bi svela na čisti immanentni humanizam koji trenutno prevladava u svijetu. Usp. Address of His Holiness, Ecumenical Meeting (21. VI. 2018), u: http://w2.vatican.va/content/francesco/en/speeches/2018/june/documents/papa-francesco_20180621_pellegrinaggio-ginevra.html (13. XII. 2018.).

⁶⁶ Zanimljiv je primjer neizravnog poticanja na tu vrstu dijaloga u širem svjetsko-društvenome kontekstu Papino obraćanje instituciji *Organizacija za prehranu i poljoprivredu* UN-a u Rimu 2017. godine, u kojemu kaže: »Zato postavljam sebi – a i vama – ovo pitanje: Je li previše u razgovor o međunarodnoj suradnji uvesti kategoriju ljubavi, razumijevanja i darežljivosti, jednakosti, solidarnosti, kulture davanja, bratstva, milosrđa? Ove riječi zapravo izriču praktični sadržaj pojma 'humanitaran', koji se učestalo koristi u međunarodnim aktivnostima«, povezujući izrečeno s evanđeoskom, kulturalnom i religijskom perspektivom humanizma: »Voljeti braću i sestre, i činiti to prvi, ne očekujući uzvraćanje: to je princip evanđelja koji se nalazi u mnogim kulturama i religijama i to postaje *princip humanosti* u razgovoru o međunarodnim odnosima«, Address of Pope Francis, World Food Day 2017 (16. X. 2017.), u: http://w2.vatican.va/content/francesco/en/messages/food/documents/papa-francesco_20171016_messaggio-giornata-alimentazione.html (23. XII. 2018.).

⁶⁷ Usp. Josip BALOBAN, Mentalni sklop pastoralnih djelatnika i pontifikat pape Franje, u: *Bogoslovska smotra*, 87 (2017.) 1, 37–38; 40–41.

jenijega civilnog društva u zaštiti ljudskog dostojanstva, očuvanju prirodnoga okoliša i izgradnji čovječnijeg svijeta te pravednijih socioekonomskih odnosa – ima svoja čvrsta polazišta, jasne perspektive i bogata nadahnuća u osobnoj profetičkoj karizmi Pape, u njegovoj kontemplativno-praktičnoj duhovnosti razlučivanja, ali također i još više u samom evanđelju Isusa Krista, u teološko-pastoralnom nauku i smjericama Drugoga vatikanskog koncila aktualiziranim u radu latinoameričkih biskupskih konferencija poslijekoncilskog razdoblja, u argentinskoj inačici latinoameričke teologije oslobođenja – teologiji naroda i društveno-kulturnoj teologiji te napose u socijalnom nauku Crkve.

Kao temeljno polazište Papina profetizma upravo *ad extra*, to jest u pitanjima i problemima koji se naizgled ne tiču izravno Crkve i kršćana, nego svih ljudi i sveg svijeta, prepoznaju se *kerigmatska kristologija*⁶⁸ i *povijesna soteriologija*⁶⁹ inspirirane koncilskim duhom u latinoameričkoj crkvenoj, narodnoj i društveno-kulturnoj recepciji. Tu bi valjalo uočiti izvore humanizacijskih i hermeneutičkih kriterija *evanđeoskoga razlučivanja* (usp. EG 50–51), koje je sukladno kristologiji Koncila (usp. GS 22). Duhovno razlučivanje pape Franje također je u tradiciji ignacijevske duhovnosti u kojoj razmatranje života Isusa Krista povezuje molitvu i kontemplaciju s angažiranim djelovanjem.⁷⁰ U toj *radikalnoj duhovnosti nasljedovanja Isusa Krista* (usp. EG 270)⁷¹ riječ je o traženju putova preobrazbe povijesti u svjetlu evanđelja i naglasak nije toliko na pokušaju oblikovanja novih stilova crkvenog života, koliko na razmatranju povijesnog Isusova života i djelovanja kao paradigme cjelovitog humanizma kojom je potrebno zamijeniti paradigmu dekadentnog humanizma današnjice.

Glavne perspektive, koje se mogu označiti i Papinim programatskim djelovanjem, jesu preferencijalna opcija za siromašne i milosrđe sa svojom teološkom odrednicom, ali i socijalnim dimenzijama i posljedicama. Ni jedno od pitanja i problema čovječanstva i svijeta kojemu kršćanstvo solidarno i milo-

⁶⁸ Usp. Rafael LUCIANI, *Pope Francis and the Theology of the People*, 150.

⁶⁹ Usp. Rafael LUCIANI, Središnje mjesto naroda u društveno-kulturnoj teologiji pape Franje, u: *Concilium*, 54 (2018.) 3, 68.

⁷⁰ Usp. Christoph BENKE, *Mala povijest kršćanske duhovnosti*, Zagreb, 2012., 171. O razlučivanju kao *glavnoj točki ignacijevske duhovnosti* (usp. IGNACIJE LOYOLSKI, *Načela duhovnosti. Duhovne vježbe – Pravila za raspoznavanje duhova*, Split, 2016., 178–184), koja mu pomaže u papinskoj službi, Spadaro zaključuje: »Razlučivanje je, dakle, stup papine duhovnosti« Antonio SPADARO, Razgovor s papom Franjom, u: *Obnovljeni život*, 68 (2013.) 4, 441. Slično primjećuje i Kasper, kada kaže da papa »Franjo kao isusovac razmatra konkretnu situaciju i do prosudbe dolazi putem duhovnoga razlučivanja«, Walter KASPER, *Ein Jahr Pontifikat Papst Franziskus*, u: http://kardinal-kasper-stiftung.de/documents/EinJahrPontifikatPapstFranziskus_000.pdf (21. XII. 2018.).

⁷¹ Usp. Johan VERSTRÆTEN, Potpuno ulaženje u tkivo društva. Papa Franjo i budućnost katoličkog socijalnog rasuđivanja, u: *Concilium*, 52 (2016.) 1, 131.

srдно pristupa u tim perspektivama (usp. EG 197–201; MV 15) u profetizmu pape Franje nije odvojivo od temeljnoga evangelizatorskog i humanizatorskog poslanja Crkve kako u njezinoj imanentnoj tako i u povijesno-kulturalnoj stvarnosti današnjice, u čijemu se središtu povijesno-spasenjskim djelovanjem Crkva i kršćanstvo upravo i nalaze. Proročka riječ o problemima ljudi i svijeta pape Franje očituje njegovo razumijevanje veze između evangelizacije i djelovanja za pravednost i razvoj čovjeka radi preobrazbe cjelokupne ljudske povijesti, sa svim njezinim sastavnim dijelovima i odnosima među ljudima i stvarnostima (usp. EG 181). U svojem zauzimanju za rješavanje globalnih svjetskih, a tako i individualnih i društvenih problema ljudi, čiji je katalog nepregledan, papa Franjo aktualizira i proročki odjelotvoruje koncilsko shvaćanje odnosa Crkve i svijeta (usp. GS 1). Ono je ponajprije u novom i jasnijem razumijevanju situacije u kojoj se danas nalaze ljudi i svijet s obzirom na brojne promjene koje su se dogodile u razdoblju nakon Koncila, koji je svojedobno jednako proročki opisao svijet ljudi novijeg vremena u teološkoj i povijesno-kulturalnoj analizi s kojom se malo koja druga uopće može usporediti.⁷² Ni Papinoj analizi epohalnih promjena u svijetu današnjice (usp. EG 50–75; LS 115–123; VG 3), ne samo po njezinoj temeljitosti i sustavnosti, nego i glasnome proročkome prokazivanju korjenitih i strukturalnih zala koja onemogućuju cjelovit ljudski razvoj i očuvanje prirodnog okoliša, danas gotovo da nema adekvatne usporedbe globalnog značenja i utjecaja.

Zacijelo je tako i zbog novih naglasaka koje papa Franjo stavlja ne samo na koncilsku viziju Crkve kao naroda Božjeg⁷³ nego također prihvaćajući impulse koji dolaze iz teologije naroda i društveno-kulturne teologije latino-američke misaone provenijencije.⁷⁴ Za papu Franju Crkva je bitno misionarska, u izlaženju, jer ekleziologija naroda Božjeg ujedno je i misiologija.⁷⁵ Spasenje se događa u povijesti i tiče se svih dimenzija ljudskog bića i svih odnosa među ljudima, stvorenjima i stvarnostima u kojima žive, odakle proizlazi potreba poslanja Crkve naviještati evanđelje tako da to bude izravan doprinos procesima preobrazbe povijesti. Narod je subjekt i nositelj vlastite povijesti u kojoj se događa spasenje i zato je potrebno oslušivati narod, imati sluha ne samo

⁷² Usp. Tonči MATULIĆ, Mogućnosti i granice suvremene znanosti, u: *Bogoslovska smotra*, 76 (2006.) 2, 286.

⁷³ Usp. Johan VERSTRAETEN, Potpuno ulaženje u tkivo društva, 129, bilj. 1.

⁷⁴ Usp. Enrique C. BIANCHI, *Introduzione alla teologia del popolo. Profilo spirituale e teologico di Rafael Tello*, Bologna, 2015., 241–243; Rafael LUCIANI, Središnje mjesto naroda u društveno-kulturnoj teologiji pape Franje, 69–70.

⁷⁵ Usp. Cesar KUZMA, Poslanje i identitet Božjega naroda: Crkva na izlasku i poziv u Kraljevstvo, u: *Concilium*, 54 (2018.) 3, 31–32.

za *sensus fidei*, nego i za *sensus populi*, jer ako se prihvati da bi periferija mogla davati smisao centru, onda Crkva u svojem djelovanju polazi od naroda, a ne narod od Crkve.⁷⁶ U tome kontekstu primjetljiv je i osobni impuls pape Franje recepciji Koncila u učiteljstvu latinoameričke Crkve, sagledivom kao društveno-kulturno stajalište prema kojemu se Crkva promatra iz perspektive naroda, iz perspektive uronjenosti Crkve kao naroda Božjeg u narod kao općenitu stvarnost.⁷⁷

Tankoćutnost i razlučivost pape Franje u odnosu na probleme, ali i izvore nade današnjeg svijeta unatoč rečenim teološko-pastoralnim i duhovnim nadahnućima, ipak se najviše imaju, kako se čini, zahvaliti njegovoj afirmaciji i razvoju socijalnog nauka Crkve, u čemu je njegov doprinos evidentan. Socijalni nauk Crkve jedna je od teološko-pastoralnih socioekonomski, kulturalno i politički najvažnijih sastavnica proročke dimenzije njegova pontifikata.⁷⁸ Iz svega onoga o čemu je bilo riječi u ovom radu poprilično je očita Papina nakana smještanja cjelokupnoga evangelizatorskog djelovanja Crkve i kršćana u kontekst suvremene socijalne problematike. Evangelizirati znači, za papu Franju, također i humanizirati, kako pojedince i zajednice tako i odnose u društvu i svijetu. Ne prozelitistički, ali ni populistički, nego svjedočenjem evanđelja u nasljedovanju Isusa Krista, čitanjem znakova vremena i njihovim tumačenjem, izgradnjom kraljevstva Božjeg u koje su svi uključeni, bez obzira na bilo koje različitosti teoretske i praktične naravi i, što je možda najočitije, pozivom svima da u tome, na način i u mjeri u kojoj to zbog svojih uvjetovanosti mogu, aktivno sudjeluju. Poziv je to koji se odnosi na sve ljude, svih dijelova svijeta, svih vrsta pripadnosti po kojima se ljudi obično razlikuju prirodno, a nerijetko i zbog različitih uzroka nepravde, nejednakosti i diskriminacije. Papin doprinos razvoju socijalnog nauka Crkve višestruko je očit, kako u ekstenzivnijoj od dosadašnje i ujedno konkretnijoj primjeni *četiriju univerzalnih načela* utemeljenih na *glavnim postulatima* socijalnoga nauka (usp. EG

⁷⁶ Usp. Rafael LUCIANI, *Pope Francis and the Theology of the People*, 17s.

⁷⁷ Usp. Rafael LUCIANI, Središnje mjesto naroda u društveno-kulturnoj teologiji pape Franje, 69.

⁷⁸ Općenito se može reći da ne postoji nijedan svjetsko-društveni kontekst u kojemu se ne zamjećuje primjena, razvoj ili poziv Pape na socijalni nauk Crkve, u kontinuitetu njegove teološko-pastoralne službe. Primjerice, kao biskup Buenos Airesa o pitanju odnosa Crkve i politike kaže: »Kompandij socijalnog nauka Crkve pun je prokazivanja, a nije stranački. Kada dignemo glas, neki nas optužuju da se bavimo politikom. Ja im odgovaram: da, bavimo se politikom u evanđeoskom smislu te riječi, a ne u stranačkom«, Papa FRANJO, *O životu i vjeri. Razgovor Sergia Rubina i Francesce Amborgetti s Jorgeom Bergogliom*, 82.

222–237),⁷⁹ tako i u aktualizaciji već provjerene metode *vidjeti–prosuditi–djelovati*.⁸⁰ Može se reći da je socijalni nauk Crkve glavno obilježje proročke dimenzije pontifikata pape Franje *ad extra*, u kojemu je raspoznatljiva veza socijalno angažirane duhovnosti i *pragmatike socijalnog nauka*,⁸¹ što u komplementarnoj međuovisnosti znači življenje otvorene duhovnosti u današnjemu svijetu i izbjegavanje retorike socijalnog nauka koja ne bi interpelirala konkretnu ljudsku stvarnost (usp. EG 182). Prema nekim mišljenjima, Papina predilektiranost za socijalni nauk Crkve može se vidjeti kao svojevrsan diskontinuitet s tradicionalnim socijalnim naukom, primjerice, u njegovu radikalnijem konfrontiranju s neoliberalnim sustavom, u čijoj se nužnoj promjeni ne isključuju ni mogući društveni sukobi.⁸² Prema drugima, veza koju Papa obnavlja između socijalnog nauka Crkve i radikalnoga proročkog programa od velika je značenja za budućnost, na jednoj strani preferiranjem humanizacije svijeta umjesto pretjerane zabrinutosti za doktrinarnu sigurnost, a na drugoj strani, polazeći od konkretnih osoba, siromaha i potlačenih, redefiniranjem i razvojem socijalnog nauka Crkve, koji ne može biti nekom vrstom uglađenog govora, koji ne izaziva nemir, pa i sukobe, te nikoga od odgovornih za socijalne probleme zapravo ne dovodi izravno ni previše u pitanje.⁸³

Umjesto zaključka

Poziv pape Franje na revoluciju milosrđa, između ostaloga, i radi odbacivanja ekonomije isključivanja, čije su izravne posljedice socijalna nepravda i nejednakost, poziv je na procese iskorjenjivanja temeljnih zala današnjeg društva i izopačenih kulturalnih oblika kroz istodobno zalaganje za promjenu mentali-

⁷⁹ *Vrijeme je važnije od prostora; jedinstvo prevladava nad konfliktom; stvarnost je važnija od ideje; cjelina nadilazi dio – ta načela, koja izvodi iz »glavnih postulata socijalnog nauka Crkve« (dostojanstvo ljudske osobe, opće dobro, supsidijarnost, solidarnost; usp. KSNC, br. 160–163) »u uvjerenju da njihova primjena može predstavljati istinski put prema miru u svakom narodu i u čitavom svijetu« (EG 221), Papa, čini se, drži podjednako smjerodavnim kako u evangelizaciji, tako i u znanosti, tehnologiji, politici i ekonomiji (usp. LS 110; 141; 178; 198), štoviše, u cjelokupnome teoretsko-praktičnom odnosu kršćana prema ekumenizmu, religijama, kulturama, društvu i svijetu.*

⁸⁰ *Ta je metoda, usmjerena čitanju znakova vremena, općenito prihvaćena na konferenciji u Aparecidi. Usp. Gustavo GUTIÉRREZ, Aparecida i povlašteno opredjeljenje za siromašne, u: Gerhard L. MÜLLER, Siromaštvo. Izazov za vjeru, 118–125.*

⁸¹ *Papa Franjo nerijetko u konkretnom djelovanju raznih skupina društva radi postizanja svojih temeljnih ljudskih prava vidi praktičnu primjenu socijalnog nauka Crkve. Usp. Papa FRANJO, Zemlja, dom, posao, 23.*

⁸² *Usp. Alessandro SANTAGATA, Pogovor, u: Papa FRANJO, Zemlja, dom, posao, 140.*

⁸³ *Usp. Johan VERSTRAETEN, Potpuno ulaženje u tkivo društva, 130, 137.*

teta ljudi i otklanjanje strukturalnih uvjeta koji pogoduju globalizaciji ravnodušnosti prema patnji tolikih obespravljenih i odbačenih.

Kršćani i njihovim primjerom potaknuti svi ljudi mogu se potruditi suživjeti pa i poistovjetiti s onima koji se nalaze na egzistencijalnim i drugim periferijama globaliziranog društva, kulture i gospodarstva. U ovom vremenu epohalnih promjena potrebna nam je, prema intuiciji pape Franje, promjena epohe. To bi moglo značiti postzapadnjački raskid s postmodernom globaliziranom ravnodušnošću prema onima koje negativni globalizacijski procesi tjeraju u očaj i zapravo ih ne lišavaju samo života dostojna ljudske osobe nego života naprosto.

Proročka dimenzija pontifikata pape Franje, koja se ne očituje *ad extra* samo u njegovim riječima, znakovitim gestama i inventivnom djelovanju na razini svjetsko-društvene stvarnosti nego također u providonosnoj aktualizaciji tradicionalnih polazišta, perspektiva i nadahnuća kršćanskih putova evanđeoske preobrazbe povijesti, svjetlo je nade na putu čovječanstva prema solidarnom humanizmu i cjelovitome ljudskom razvoju, prema budućnosti sveopćeg bratstva ljudi u postojanom mirotvorstvu i zajedničkom nastojanju oko zaštite i očuvanja sveukupne stvorene stvarnosti. Kršćani u profetizmu pape Franje očima vjere prepoznaju svoje pojedinačno i zajedničko proročko dostojanstvo i poslanje, kojim su, u službi ostvarenja kraljevstva Božjeg, koje se događa u povijesno-eshatološkoj perspektivi, ohrabreni ne predviđati buduće događaje u ljudskoj i svjetskoj povijesti, nego činiti sada ono što će biti, jer to je i pravi smisao proroštva, koji Papa svojim primjerom pokazuje.

Abstract

THE PROPHETIC DIMENSION OF THE PONTIFICATE OF POPE FRANCIS – AD EXTRA

Stjepan BREBRIĆ

Kršćanska sadašnjost d. o. o.
Marulićev Trg 14, p.p. 434, HR – 10 001 Zagreb
ks@zg.t-com.hr

The article is divided into two parts. In the first part, the prophetic dimension of the pontificate of Pope Francis ad extra is discussed in the universal prophetic perspective – Christian revolution of revolution – as a hope for the world. In the context of this more general topic, the Pope's understanding of humanity on a historical turning point and a change of a historical epoch, various crisis characteristics of today's

world, society, and culture, especially cultural, social, and anthropological crisis, is discussed. Among individual topics, more attention is given to economy of exclusion and inequality, i.e., to socio-economic inequalities that mark today's society. The main programmatic perspectives of the pontificate of Pope Francis are touched upon and the emphasis is put on the prophetic characteristic, such as the preferential option of the Church for the poor, culture of Christian mercy and solidary humanism. The globalisation of indifference is pointed out. This indifference strikes not only those who are excluded from society, culture, and economy, but all people devoid of the sense of empathy and ability to stand in solidarity with others. A special attention is given to Pope's call to cultural revolution, the revolution of mercy and the globalisation of hope, to his advocacy for the integral and solidary human development in which the idea of Christian mercy would triumph over the all-present decadent humanism. In the second part, in a theological-pastoral evaluation, the starting points, perspectives, and inspirations of the prophetism of Pope Francis: contemplative-practical spirituality of discernment, radical following of Jesus Christ, kerygmatic Christology and historical soteriology, and teachings and guidelines of the Second Vatican Council are brought to the fore in the work of Latin American bishop conferences of post-conciliar period, theology of the people, social-cultural theology, and pragmatism of the social teaching of the Church.

Keywords: *Pope Francis, prophetism, economy of exclusion, globalisation, culture, society, revolution, mercy, solidarity, integral human development, Christian humanism, theology of the people, spirituality of discernment, social teaching of the Church.*